

Олена Стуліка

(Маріуполь, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ МІЖ УЧАСНИКАМИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Актуальність дослідження. Розвиток сучасного суспільства і поступова інтеграція в європейську і світову спільноту пред'являють більш високі вимоги до навчання іноземним мовам. Оволодіння та володіння іноземною мовою є актуальним в сучасному суспільстві. Без успішного оволодіння навичками комунікативної компетенції стають неможливими повноцінні міжнародні професійні і наукові контакти.

Ефективність оволодіння іноземною мовою в процесі учбово-професійної діяльності у ВНЗ, як і в практичному житті в цілому, значною мірою залежить від психологічної готовності людини засвоїти і застосовувати іноземну мову, від уміння долати стереотипи, що склалися, і уявлення про свої можливості. Люди, які не вірять у свої здібності, очікують невдачі, бояться помилок, найімовірніше, дійсно потерплять невдачу, головним чином тому, що вони не почувають впевненості у своїх силах, не здатні подолати притаманні їм психологічні і комунікативні бар'єри

У зарубіжних психологічних концепціях розвитку особистості досить повно надані теоретичні основи сутності психологічних бар'єрів. До дослідження цієї проблеми зверталися З. Фрейд, К.Г. Юнг, А. Адлер, К. Роджерс, Е. Берн. У цих роботах психологічний бар'єр розглядається в контексті основних напрямів різних шкіл (психоаналітичній теорії розвитку особистості, когнітивної, гуманістичної психології та ін.).

У психологічній науці накопичений певний теоретичний і емпіричний матеріал, що розкриває специфіку психології навчання особистості: визначені психологічні характеристики студентів як суб'єктів освіти (Б.Г.Анан'єв, Г.С.Сухобська, Г.С.Вершловський, С.Л.Рубінштейн, А.В.Брушлинський), виконані дослідження, що розкривають особливості навчання іноземної мови у ВНЗ (Г.О.Китайгородська, М.Г.Каспарова, М.К.Кабардов).

У сучасній психології знайшло відображення вивчення психологічної специфіки іноземної мови як учбового предмета (І.О. Зимня, Б.В. Беляєв, В.А. Артемов, Є.І. Пасов, Г.О.Китайгородська). В той же час успішність вивчення студентами іноземної мови багато в чому визначається тим, наскільки вдається передбачити, діагностувати і вибрати найбільш ефективну стратегію подолання виникаючих психологічних бар'єрів в навчанні.

Аналіз наукової літератури показує, що у вітчизняній психології відсутнє чітке визначення бар'єрів, що виникають у студентів при засвоєнні іноземної мови, і стратегій їх подолання в учбовій діяльності; не структуровані стратегії, умови і чинники, що забезпечують подолання або компенсацію психологічних бар'єрів. Затребуваними є адресні програми, спрямовані на актуалізацію внутрішнього потенціалу і розвиток прихованих резервів студентів з подолання і компенсації комунікативних бар'єрів у вивченні іноземної мови.

Мета роботи : визначити специфіку виникнення та подолання комунікативних бар'єрів при навчанні іноземної мови дітей дошкільного віку.

Проведений нами аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що проблема комунікативних бар'єрів не має самостійного статусу в структурі соціально-психологічної науки. Негативні аспекти спілкування, що наявні при розробці практично усіх традиційних проблем соціальної психології спілкування і відмічаються дослідниками, як правило, виступають "побічним продуктом" основної тематики і не виділяються в спеціальну область знання; або ж автори обмежуються розглядом і інтерпретацією лише одного з перерахованих аспектів "негативної" сторони спілкування, без співвідношення його з проблемою комунікативних бар'єрів в цілому.

Стосовно проблеми комунікативних бар'єрів спостерігається істотний розрив між найбагатшою феноменологією, що стосується існування "комунікативних бар'єрів" в реальності людського спілкування, а також достатньою розробленістю окремих аспектів проблеми комунікативних бар'єрів, і практично повною відсутністю задовільних методологічних уявлень про комунікативні бар'єри як про істотну сторону людського спілкування. Б.Д. Паригін розуміє комунікативний бар'єр як окремий прояв психологічного бар'єру, що діє відносно людської комунікації і "фільтру інформації", що виконує функцію, як в процесі взаємодії індивіда з середовищем, так і в міжособистісній взаємодії. Тож, розуміння психологічного бар'єру як установки і зміщення понять "комунікативний бар'єр" і "психологічний бар'єр" означає залучення до аналізу комунікативних бар'єрів усієї проблематики теорії установки. [3, с.89]

"Спільним знаменником" понять " установка" і "психологічний бар'єр" є те, що вони відбивають певний психічний стан людини, який детермінує і направляє його активність. При аналізі процесу комунікативних бар'єрів у спілкуванні ми маємо справу з фактами порушення усіх трьох сторін, що традиційно виділяються в нім: комунікативною, перцептивною і інтерактивною. Так, спотворення точності міжособистісного сприйняття; порушення комунікації як обміну інформацією; ситуацій конфронтації, конфлікту як аспекти інтерактивної сторони спілкування - це приклади спілкування, блокованого наявністю тих

або інших комунікативних бар'єрів. Іншими словами, практично будь-яка з традиційно існуючих соціально-психологічних проблем, що стосуються спілкування, має дві сторони - позитивну і негативну.

Потреба в індивідуально-творчому розвитку студентів зумовлюється цільовими настановами сучасної професійної школи. Коли в освітній захід приходить людина, щоб опанувати ту чи іншу спеціальність, то головним завданням педагогів є навчити її творчо працювати, забезпечити їй успіх в професійній діяльності, закріпити інтерес до обраної справи. На формування творчої індивідуальності педагога впливають як мрія стати високопрофесійним педагогом, так і пізнавальна потреба та спричинена нею інтелектуальна активність. З байдужого до навчання, до дітей студента навряд чи можна сформувати творчу індивідуальність.

Специфічною ланкою іншомовної освіти є дошкільна ланка. Під дошкільною ланкою ми розуміємо іншомовну освіту дітей до 7 років, тобто її підготовчу ланку, що охоплює навчання дітей дошкільного віку та учнів перших класів загальноосвітньої школи. Специфіка ланки визначається як необов'язковим характером навчання дітей іноземної мови, так і віковими особливостями дітей, найхарактернішими з яких є несформованість довільної уваги та пам'яті і схильність до гри.

У наш час дошкільна іншомовна освіта вийшла за межі експериментального навчання, прилучення до неї дітей певних соціальних груп стає ознакою сьогодення. Незважаючи на необов'язковість, платних характер такого виду навчальних послуг, дошкільну іншомовну освіту, в першу чергу англomовну, здобуває все більше дітей. На сьогодні така підготовка здійснюється у різноманітних формах – як індивідуально, так і в колективі.

Ще десятиріччя тому у методиці значну увагу було зосереджено на проблемах навчання іноземній мові дошкільників 6–7річного віку, який у вітчизняній науці вважається сензитивним періодом (Ш.О. Амонашвілі, Л.І.Божович, Л.А. Венгер, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, О.М. Леонт'єв, В.С.Мухіна, В.М. Плахотник). Проте на сучасному етапі, як спостерігаємо, інтерес фахівців однаковою мірою спрямовано і на п'ятирічний вік. Реформування освіти логічно надає іншого статусу п'ятиліткам – певна кількість груп дітей цієї вікової категорії вже стали підготовчими до школи.

Однозначні висновки про користь дошкільної іншомовної освіти зроблені вітчизняними та зарубіжними вченими – педагогами – фахівцями у галузі дошкільної освіти. Більшість науковців і практиків вважають, що дошкільна іншомовна освіта має розпочинатися у віці від 5 до 9 років, бути інтегрованою у програму загальної початкової освіти.

Існує ще багато проблем щодо дошкільної іншомовної освіти, які повинні залишатися в центрі уваги теорії та методики дошкільної освіти, лінгводидактики. По-перше, це суперечність між практичними потребами ланки дошкільної іншомовної освіти з одного боку, та рівнем наукового та навчально-методичного забезпечення з другого. По-друге, нерідко дошкільне навчання іноземної мови здійснюється без урахування віку дітей і ставить за мету дати лише знання основ лексики. У дошкільну ланку освіти, яка має свої педагогічні закономірності, внесена шкільна методика навчання. Досвід багатьох спеціалістів свідчить про те, що перенесення шкільних методів роботи в педагогічну діяльність із дошкільниками не дає належних результатів у навчанні їх іноземній мові. Тож, молоді спеціалісти стикаються з багатьма проблемами, що й можуть викликати у них бар'єри спілкування.

У контексті досліджень педагогічної психології визнається непересічна роль пам'яті в успішності прийому і переробки іншомовної інформації та в розвитку іншомовних здібностей. Такий зв'язок між пам'яттю та іншомовними здібностями вбачається, перш за все, у питаннях змісту та якості функціонування операційних механізмів мнемічних здібностей. Науковим фактом є те, що між досконалістю системи прийомів запам'ятовування та рівнем засвоєння іноземної мови існує прямий зв'язок. Але поряд з тим, що існує значна кількість різних методик викладання іноземної мови, переважна їх більшість спирається на таку категорію мнемічних прийомів, як словесно-логічні, смислові.

Вікова категорія учнів, яких майбутні вчителі будуть навчати іноземній мові, не повною мірою враховується при їх професійній підготовці. З нашої точки зору виявляється доцільним врахування засобів розвитку образного компоненту мнемічних здібностей в методиці навчання майбутніх викладачів іноземної мови дошкільної ланки освіти, оскільки саме образні форми пізнавальних процесів є провідними у цієї вікової категорії дітей. Урахування зазначеного є чинником як якості підготовки майбутніх викладачів іноземної мови дошкільної ланки освіти, так і позитивної динаміки становлення іншомовних здібностей дітей. До методичного комплексу психодіагностики рівня розвитку мнемічних та іншомовних здібностей майбутніх викладачів іноземної мови дошкільної ланки освіти необхідно включити методи дослідження розвитку вербальної та образної пам'яті, методи дослідження структури мнемічних прийомів, яким надається перевага під час запам'ятовування матеріалу, і методи дослідження здібностей до засвоєння іноземної мови.

На жаль, склалося так, що лише незначна кількість випускників педагогічних вузів продовжують свій професійний шлях у закладах освіти. На це є багато причин, та головною з них є відсутність бажання та зацікавленості у процесі викладання іноземної мови. У викладачів іноземної мови початкової ланки це відбувається, на нашу думку тому, що колишні студенти приходячи до дитячого садочку переносять ті ж самі методи викладання,

за допомогою яких їх навчали у вузі або їм приходиться переучуватися самостійно. Тому ми вважаємо, що майбутні викладачі англійської мови у дитячому навчальному закладі та у початковій школі мають використовувати саме той вид пам'яті, який є домінуючим у цьому віці, тобто образну та емоційну пам'ять, що й стане на заваді виникненню бар'єрів спілкування.

При створенні розвивальної програми було зроблено акцент на її подібність майбутній професійній діяльності, а саме діяльності вчителя іноземної мови у дошкільному закладі. Тобто розвивальна програма для студентів була розрахована на те, щоб залучити саме образний компонент мнемічних здібностей у систему вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі, тому що саме цей вид пам'яті є домінуючим у дітей дошкільного віку. Розвивальна програма складалася з трьох етапів, у ході яких було реалізовано системи розвивальних та пізнавальних завдань. Використана у розвивальній програмі методика дозволяє значно підвищити ефективність пізнавальної діяльності студентів, а також сприяє розвитку образної, вербальної та емоційної пам'яті та здібностей до іноземної мови, що проявляється у їх продуктивній взаємодії під час засвоєння іноземної мови.

Використана розвивальна програма демонструє істотні переваги порівняно з традиційною методикою викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі і може бути використана викладачами у процесі викладання іноземної мови студентам мовних спеціальностей, де іноземна мова вивчається як друга спеціальність. Використана нами у розвивальній програмі методика дозволяє значно підвищити ефективність пізнавальної діяльності студентів. Використання методики сприяє розвитку образної, вербальної та емоційної пам'яті та здібностей до іноземної мови, що проявляється у їх продуктивній взаємодії під час засвоєння іноземної мови.

Засвоєння студентами свідомого орієнтування в структурі різного роду мовленнєвих повідомлень іноземною мовою значно підвищує зацікавленість та активність студентів в їх пізнавальній діяльності на заняттях з англійської мови та забезпечує продуктивну взаємодію пам'яті та іншомовних здібностей під час вивчення іноземної мови. Після проведення розвивальної програми ми спостерігаємо зміни у виборі прийомів запам'ятовування тексту на користь використання образних та емоційних прийомів.

Досліджуючи особливості впливу системи засобів розвитку образного компоненту мнемічних здібностей, включеної до методики навчання, на становлення іншомовних здібностей майбутніх викладачів іноземної мови дошкільної ланки освіти виявлено: підвищення рівня ефективності запам'ятовування слів як з наочними, так і з словесними опорами; підвищення показників рівня зв'язності відтвореного тексту; підвищення значення

показників міцності збереження в пам'яті емоційно-оцінювальних описів образної інформації; збільшення кількості досліджуваних з високим та середнім рівнем здібностей до встановлення звуко-знакового зв'язку та здатності до розрізнення англійських звуків в процесі мовлення; підвищення рівня розгорнутості іншомовного мовлення; зростання рівня позитивної мотивації до вивчення іноземної мови.

Тож, створена нами розвивальна програма надає можливість запобігти виникненню комунікативних бар'єрів спілкування між вчителем іноземної мови та учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянська Е.В. Психология управления. // А.М.Бандурка, С.П.Бочарова, Е.В.Землянская - Харьков, 2004. - 470 с.
2. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания.// Е.И.Головаха, Н.В.Панина - К.: Политиздат, 1989. - 189 с.
3. Дунець Л.М. Психологія спілкування: Навчальний посібник для студентів спеціальностей "Соціальна педагогіка" та "Практична психологія". // Л.М.Дунець - Хмельницький: ТУП, 2003. - 142 с.
4. Дусавицкий А.К. Развивающее образование: теория и практика. Статьи / А.К.Дусавицкий – Харьков. – 2002. – 146с
5. Карнышев А.Д., Иванова Е.А. Психология деятельности и управления: учеб. пособие // А.Д.Карнышев, Е.А. Иванова. - Иркутск: Уzd-во ИГЭА, 2001. - 192 с.
6. Лук'ян Я.А. Барьеры общения. Конфликты. Стресс.// Я.А.Лук'ян. - Мн., 2002. - 402 с.
7. Стуліка О.Б. Психологічні особливості розвитку мнемічних здібностей студентів мовних спеціальностей: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / ХНПУ ім.Г.С.Сковороди — Х., 2010. — 24с.